

ANNA OVASKA

Tärkeä, kamala kuvittelun kyky

Sylvia Plath, *Paniikki-Johnny ja Uniraamattu. Novelleja ja muita kirjoituksia* (Johnny Panic and the Bible of Dreams, 1979). Toim. Ted Hughes. Suom. Jussi Korhonen. Basam, Helsinki 2014. 500 s.

”Näin meidät on jynssätty, hiukset pesty, olemme pettyneet ja tärisivät; kriisi on ohitettu. Koamme voimamme, johdamme optimismin jäykkää osastoa ja tarvomme eteenpäin. Aina vain eteenpäin.” (298) Näin Sylvia Plath (1932–1963) kirjoitti päiväkirjaansa 25. helmikuuta 1956 yhden jo odotetun kielteisen julkaisupäätöksen jälkeen, ja eräs tarina päättyi paperipinon alle ”kuolleenä syntyneenä lapsena”.

Me-muoto tuo esiin Plathin hyvin konkreettisenkin kyvyn kääntää yksityinen yleiseksi jopa niin yksityisessä tekstilajissa kuin päiväkirja. Helmikuun katkelma hahmottaa Plathin kulkua kohti kirjailijuutta, jatkuvaa pelkoa epäonnistumisesta – ja toisaalta huolta rakastetuksi tulemisesta, joka täyttää toisen puolen kokemusmaailmaa. Siinä, kuten myös muussa Plathin tuotannossa, nousee kirikkaana esiin perustava ongelma: miten yhdistää ammatti, rakkaus ja perhe? Miten olla tarpeeksi hyvä (äiti, kirjoittaja, puoliso)? Ongelmasta puolestaan kasvaa kirjallisuutta, joka pureutuu arkielämään, pettymyksiin, tuskaan ja iloihin, ja on erilaista kuin vielä 1950-luvun lopulla osattiin fiktiolta toivoa.

Plathin kuuluisuus on pitkälti postuumia ja perustuu käytännössä tiiviin omaelämäkerrallisiin runoihin, jotka hän kirjoitti viimeisten kuukausiensa aikana. Kokoelmassa *Ariel* (1965) julkaistut runot uudistivat koko tunnustuksellisen kirjoittamisen lajityyppiä. Tätä ennen ilmestyi Plathin itsensä lähes roska-kirjallisuutena pitämä romaani *Lasikellon alla* (1963), joka pohjautuu osin Plathin omiin mielensairaus- ja mielisairaalakokemuksiin 50-luvun alusta, runokokoelma *The Colossus* (1960) sekä yksittäisiä kertomuksia ja novelleja. Valmiista proosateksteistään Plath sai julki vain pienen osan.

Plathin kirjailijan uraa voi hahmottaa ja hahmotetaankin yleensä hänen elämänsä valossa. Hän syntyi

vuonna 1932 Bostonissa itävaltalaisista sukua olevalle äidille ja saksalaissyntyiselle isälle. Hänen mehiläistutkijaisänsä kuoleman 1940 aiheuttama trauma näkyy Plathin tuotannossa useina viittauksina.

Plath kirjoitti lapsesta saakka ja sai vuonna 1955 stipendin Cambridgen yliopistoon. Siellä hän tapasi brittirunoilija Ted Hughesin (1930–1998), jonka kanssa hän meni naimisiin kesällä 1956. He asuivat Yhdysvaltain itärannikolla, sitten Lontoossa ja lopulta Devonshiressä. Kesällä 1962 tapahtuneen eron jälkeen Plath muutti yksin pienten lastensa kanssa takaisin Lontooseen, missä hän teki itsemurhan talvella 1963.

Paniikki-Johnny sisältää kirjoituksia vuodesta 1949 kuolemaan asti eli käytännössä koko Plathin aikuiselämän ajalta. Kokoelma jakautuu ”parhaisiin novelleihin ja muihin proosateksteihin” sekä ”muihin tarinoiniin”. Näistä suuri osa on aiemmin lehdissä julkaistuja, ja niistä koostui myös teoksen aiempi, vuoden 1977 versio. Lisäksi suomennoksen pohjana olleessa laajennetussa kokoelmassa vuodelta 1979 on mukana otteita päiväkirjoista ja valikoima arkistotekstejä, joiden kirjan toimittaja

Hughes luuli jo kadonneen. Johdannossaan hän kirjoittaa:

”Jotkut [teksteistä] ilmentävät jopa onnistuneempia tarinoita selvemmin, kuinka paljon silkka asioiden ja tapahtumien objektiivinen olemassaolo jähmettivät Sylvia Plathin kuvittelukykyä ja kekseliäisyyttä. Asetelmien piirtäjä hänessä oli uskollinen esineille. [...] Kun hän halusi pelkästään tallentaa asioita yrittämättä muokata niitä, ilman paineita tarinan julkaisemisesta, hän onnistui kirjoittamaan osan vaikuttavimmasta tuotannostaan – ja se löytyy hänen päiväkirjoistaan.” (11)

Pitää paikkansa, että myös *Paniikki-Johnny*n kiehtovimmat tekstit ovat teoksen keskelle sijoitetut päiväkirjafragmentit, joista rakentuu vähitellen säikeitä ympäri kokoelmaa. Tekstit nivoutuvat niiden välityksellä yhteen, ja samalla nousee esiin kunkin merkitys osana Plathin tuotantoa.

Esimerkiksi Cambridgen kevään päiväkirjoissa paljastuva syvä ahdistus kirjoittamisesta ja menestymisestä tiivistyy huoleen mielikuituksen kuolemasta. Sama pelko toistuu novellissa ”Toivomuslaatikko” (1956), jonka päähenkilö päätyy itsemurhaan, koska ei pysty näkemään unia. Hughesin kanssa vietetty aika Espanjassa kesällä 1956 kääntyy sekä päiväkirjamerkinnöiksi että novelliksi ”Vanha Mangadan leski” (1956). Novellissa tomera espanjalaisrouva kaitsee nuorta paria idyllisessä merenranta-talossa, jonka toimimattomat vesipumput ja kaasuhanat tekevät arjesta vaivalloisen seikkailun. Kuvauksesta mehiläispesän hankkimisesta kesällä 1962 voi puolestaan lukea proosahahmotelman *Ariel*-kokoelman runolle ”Mehiläiskokous”¹. Molemmissa teksteissä taustalla häilyy ulkopuolisuuden tunne, jonka mehiläisten kohtaaminen hetkeksi katkaisee. Puhuja pääsee osaksi muiden ihmisten muodostamaa yhteisöä:

”Tunsin itseni koko ajan alastomammaksi. Ihmiset huolestuivat. Eikö sinulla ole hattua? Eikö sinulla ole takkia? Sitten luokseni tuli kuiva, pieni nainen, rouva P., yhdistyksen sihteeri, jolla on väsähtänyt, lyhyt ja vaalea tukka. ’Minulla on haalarit.’” (340)

Runossa samasta hetkestä paljastuu yhä syvempi olemassaolon ja rakastetuksi tulemisen ongelma:

”Olen alaston kuin kananpojan kaula, eikö kukaan rakasta minua?/ Rakastaa, tässä mehiläisten sihteeri valkoisessa/ puolitatikissaan/ napittaa kalvosimet ranteisiini ja halkion kiinni kaulasta/ polviin.”²

Paniikki-Johnny nivoutuu tiiviisti Plathin hahmon ympärille. Kokoelma on rakennettu niin, että myös näennäisen fiktiivisistä teksteistä on luetavissa tuttuja, toistuvia tapahtumia ja motiiveja. Arkistomateriaalin kirjallinen arvo on teksteissä itsessään, mutta myös niiden tavassa valottaa Plathin kirjailijahahmoa ja uraa.

Todellisuuden sävyt

Hughes esittää, että todellisuus esti Plathia näkemästä asioita toisin: tämä rajoittui tosiasioiden tallentamiseen, mikä jähmetti proosan kirjoittamisen. Samassa piilee kuitenkin myös kirjoitusten voima. Tekstistä toiseen toistuva ahdistavakin omaelämäkerrallisuus – isän kuolema, lapsuuden loppu ja muutto, tyttöys, naiseus, äitiys, kirjoittaminen, elämä amerikkalaisena Englannissa – ovat läsnä luontevasti, osana arjen kuvausta, ja ylittävät henkilökohtaisen kokemuksen. Ne osoittavat, miten ylipäänsä todellisuus, henkilökohtaiset tragediat, sukupuolittuneet normit, yksilöiden väliset suhteet, elämä yhteisön jäsenenä tai niiden ulkopuolella, täydellisyden tavoittelu sekä ulkopuolelta tulevat vaateet rajoittavat elämistä ja aiheuttavat kärsimystä.

Kun Plathin runoissa todellisuus piiryy arjen esineiden ja luonnon välilyksellä, proosakatelmissä pääosassa on usein naisten, vaimojen ja äitien arki konkreettisen todellisuuden

keskellä: kypsennystä vastustavien lanttujen, tiskattavien astioiden, tuokossa olevien kylpyammeiden. Samaten arjen esineet piirtävät rajoja yhteisöjen sisä- ja ulkopuolen välille. Novellissa ”Äidit” (1962) merkinä sisäänpääsystä englantilaiseen kyläyhteisöön toimii minäkertojalle tarjottu limppu, jonka tämä lopulta hylkää. Novellissa ”Teräsmies ja Paula Brownin uusi toppapuku” (1955) vaatekappaleeseen puolestaan tiivistyy lapsuudessa koettu ulkopuolisuus sekä lasten – ja aikuisten – julmuus.

Myöhemmässä novellissa ”Varjo” (1959) toistuu sama asetelma: ensimmäisessä versiossa kertojaa rangaistaan (syyttä) toisen lapsen uuden vaateen likaamisesta, jälkimmäisessä puolestaan kaverin puremisesta. Novellissa rangaistuksen todellinen syykin käy selväksi: kertojan isän salaisuus sulkee myös lapsen yhteisön ulkopuolelle. Kokoelman tekstien lopputulemana on lähes järjestään jätettyminen ulos erilaisista yhteisöistä, ja sama kokemus yhdistää niin lapsia kuin aikuisia.

Novellit ja kertomukset irtaantuvat kirjoittajastaan kuitenkin myös fantasiaan suuntaan. Esimerkiksi nimitelmä ”Paniikki-Johnny ja Uniraa-mattu” (1958) kasvaa ihmeelliseksi hulluuskuvaukseksi, jossa kiteytyvät koko ihmiskunnan kätkeytyvät kauhut. ”Olen päässyt vaiheeseen, jossa luon uudelleen kirjoittamattomia unia” (23), ilmoittaa tarinan tunnollinen sihteeri. Hän paljastaa pitävänsä eräänlaista kaksoiskirjanpitoa: kirjoittaa päivisin puhtaaksi psykiatrien muistiinpanoja, öisin luo niiden pohjalta salaista uniraa-mattua. Kertomus on todellisuuden rajat murtava toisinto tai ennakointi *Lasikellon alla* -romaanin mielen sairastumisen kuvauksesta. Sen vastakuvaksi taas asettuu jaetussa todellisuudessa tiukasti pitäytyvä mutta hyvin samankaltaiseen paikkaan sijoittuva ”Blossom Streetin tyttäret” (1959), joka puolestaan tarkastelee sairaalan arkea tavallisten konttorityöläisten näkökulmasta.

Yksi *Paniikki-Johnny*n kiehtovimmista piirteistä on, miten se valottaa 50-luvun amerikkalais-brittiläistä yhteiskuntaa yhden kokevan mielen lä-

vitse. Samalla se liikkuu kulttuurien välillä: Plathin tarinoissa lapsuus ja nuoruus on tyypillisesti amerikkalaista, aikuisuus englantilaista. Kokoelman helmi on omaelämäkerrallinen ”Lumi-myrsky” (1963): kuvaus lumen tulosta Lontooseen. Pienten vauvojen äiti on pulassa jäätyneiden putkien keskellä ja kohtaa englantilaisia. Näillä on omat keinonsa selvittää tilanteessa, johon kukaan ei oikein ole varautunut. Mitä jos tulisi toinen lumimyrsky? Kertoja katsoo tulevaisuuteen:

”Lapseni varttuvat peräänantamattomiksi, riippumattomiksi ja sitkeiksi. He taistelevat jonossa tuodakseen kynttilöitä minulle, horkkatautiselle vanhukseksi. Sillä aikaa keitän vedetöntä teetä – sitä tulevaisuus ainakin saisi tuoda mukanaan – nurkassa olevalla kaasukeittimellä. Ellei sitten kaasukin ole lopussa.” (186)

Hughesin mukaan *Paniikki-Johnny* ”ei edusta *Arielin* runoilijan proosaa enempää kuin *The Colossus* edustaa *Arielin* runoilijan runoutta” (13). Näin sanoessaan Hughes epäilemättä pyrkii rakentamaan teksteille uusia merkityksiä, mutta hän tarkoittaa myös ajallista etäisyyttä ja muutosta Plathin kirjoittamisessa. Plathin yhteydessä puhutaan usein hyvin romanttisestikin ”tähtenlentomaisesta” kehityksestä, joka tapahtui viimeisten elinkuukausien aikana.

Silti kokoelmaan valituissa teksteissä sekä *Lasikellosta* että *Arielista* muistuttavat omasta elämästä ammentavat aiheet sekä kyky paljastaa arjen ja ympäristön vaikutus elämään. *Arielin* runot uuttavat sanomattomia kokemuksia arjesta ja käyttävät ”noin minuutin” (74), kuten Plath runoutta kuvailee. *Paniikki-Johnny*n tekstit puolestaan rakentavat taustat noille välähdyksille.

Viitteet & Kirjallisuus

- 1 Sylvia Plath, *Ariel* (Ariel, 1965). Suom. Kirsti Simonsuuri. Kirjayhtymä, Helsinki 1983, 62–63.
- 2 Sama.